

به نام خدا

مجسمه سازی و مجسمه سازان معاصر ایران (با رویکرد اسطوره)

زحل توکلی و زهرا فنایی

ارشد پژوهش هنر، دانشکده هنر، معماری و شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مستقل نجف آباد zozoshayan@gmail.com

استاد یار دانشکده هنر، معماری و شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مستقل نجف آباد zahraf1351@gmail.com

چکیده:

هنر مجسمه سازی آفرینش متفکرانه ی سه بعدی یک پیکر، چهره یا شیء است که برای بیان زیبایی و یا مفهوم ظهور کرده است و به دنبال هنر سفالگری در جهان باستان به وجود آمد. این هنر با ساخت مجسمه های کوچک انسانی و حیوانی از جنس گل، چوب، یا فلز به منظور سرگرمی، مراسم آیینی، نمادی از اسطوره و یا برای قدرت نمایی پادشاهان استفاده شد و در طول تاریخ منجر به هنرنمایی های باشکوهی چون تندیس مرد اشکانی، تندیس عظیم شاپور در غار بیشابور و مجسمه ها و نقش برجسته های باشکوه تخت جمشید در ایران شده است. این پژوهش به روش کتابخانه ای و به صورت توصیفی انجام شده است و برآن است که به مطالعه ی سیر تحول مجسمه سازی در ایران پرداخته؛ مجسمه سازان معاصر را معرفی کند و نمونه کار اسطوره ای ایشان را نمایان کند. نتایج حاکیست این هنر تحت تاثیر حوادث و رویدادهای ایران قرار گرفت و دچار افت و خیزهای زیادی شد و در نهایت با تلاش مجسمه سازان توانست همراستا با عقاید، قوانین و شرایط پذیرش جامعه پیش رفته و خود را وفق بدهد؛ موضوع اسطوره و شاهنامه همواره مورد توجه مجسمه سازان و مخاطبین قرار داشته است.

واژگان کلیدی: مجسمه سازی، مجسمه سازان معاصر، هنر اسطوره ای ایران.

۱- مقدمه:

هنر مجسمه‌سازی، هنر ریخت دادن به اشیاء است که حامل اندیشه و فکر باشد. مجسمه‌های شهری علاوه بر نقش زیباسازی، حامل نمادها و نشانه‌هایی از افکار و عقاید و فرهنگ روز جامعه هستند. مجسمه‌ساز در ساخت مجسمه‌های شخصی، از احساسات درونی استفاده کرده و بر اساس سلیقه‌ی شخصی خود عمل می‌کند، اما در مورد مجسمه‌های شهری ایشان دارای این آزادی نیستند و محدودیت‌هایی دارند (پورمند و موسیوند ۱۳۸۹)^۱. هنر مجسمه‌سازی در طول تاریخ ایران دستخوش تحولات بسیار زیادی شده و تغییرات چشمگیری داشته است. در طول تاریخ، هنر بارها تحت تأثیر سیاست‌ها افکار و عقاید نو قرار گرفته، مدتی دچار رکود و سردرگمی شده اما رفته رفته خودش را با شرایط جدید وفق داده و مانند چشمه‌ای راه خود را پیدا کرده است. این رویداد بعثت حساسیت نسبت به بت‌پرستی در بدو ورود اسلام در هنر مجسمه‌سازی بیشتر به چشم می‌خورد که به مرور زمان و با تلاش مجسمه‌سازان، افکار منفی نسبت به آن برداشته شد و در جهت اشاعه‌ی فرهنگ و اندیشه و عقاید روز به کار گرفته شد. موضوع اسطوره و روایات شاهنامه در فرهنگ و هنر ایران نفوذ کرده و همواره مورد توجه هنرمندان و مخاطبین قرار داشته است. این پژوهش به شیوه‌ی کتابخانه‌ای و به صورت توصیفی، به معرفی ۹ مجسمه‌ساز معاصر و ارائه‌ی نمونه اثر ایشان با موضوع اسطوره و روایات شاهنامه پرداخته است.

۲- پیشینه تحقیق:

سوری و مراثی در پایان نامه‌ی خود با نام ((مطالعه‌ی سیر تحول مجسمه‌سازی در ایران بین سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۹۰))^۲ به مطالعه‌ی تحولات مجسمه‌سازی ایران در این بازه‌ی زمانی پرداخته و اتفاقات و مسائلی را که بر مجسمه‌سازی ایران تأثیر گذاشته است بررسی کرده است (۱۳۹۳). همچنین به سیر تحول مجسمه‌سازی از لحاظ صورت، مواد، مصالح و محتوا پرداخته است و به این نتیجه رسیده که مجسمه‌سازی ایران از نقطه نظرات ذکر شده تحولات چشمگیری داشته و اساساً با به وجود آمدن نگرش‌های تازه که دغدغه‌ی هنرمند معاصر است، در دهه‌ی سوم بعد از انقلاب، به سمت مفهوم گرایی سوق داده شده است.

قائلی، شفیع سرارودی و قربانی در مقاله خود با عنوان ((مطالعه‌ی موضوعی و محتوایی مجسمه‌های زنانه در شهر تهران))^۳ به روش توصیفی تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و میدانی، به مطالعه و دسته‌بندی موضوعی و محتوایی مجسمه‌های شهری زنانه‌ی تهران پرداخته است (۱۳۹۹). نتایج این پژوهش مبین این است که در مجسمه‌های زنانه شهر تهران، علاوه بر الزامات شرعی، فرهنگی، و دوری از برهنگی، از لحاظ موضوعی مضمون مادر بیشترین وجه هویتی را داشته که نشان از پذیرش بیشتر این نقش زنان در جامعه است و سایر جنبه‌ها نظیر مفاخر زن ایرانی کمتر مورد توجه هنرمندان و سفارش دهندگان قرار دارد.

طلایی و حاتم در پژوهش خود با عنوان ((سیر تحول مجسمه‌سازی ایران))^۴ به روش کتابخانه‌ای به مطالعه‌ی علل سکون و آغاز دوباره فعالیت مجسمه‌سازی در ایران بعد از انقلاب اسلامی پرداخته است (۱۳۹۰). نتایج حاصله حاکی است که توقف مجسمه‌سازی پس از انقلاب به دلیل کاربرد مکرر آن توسط نظام شاهنشاهی، التزام به اسلام و تحریم شرعی مجسمه‌سازی، غرب ستیزی و طرد مدرنیسم بعنوان پدیده‌ای غربی بوده است. بعد از انقلاب به سبب فعالیت همراستا با ارزش‌های انقلاب اسلامی موجه می‌شود و موفقیت جریان سقاخانه یکی از رویکردهای پس از انقلاب است.

عادلوند، در مقاله‌ی ((جنگ و مجسمه های شهری تهران از واقعیت عینی تا امر ذهنی))^۵ به روش اسنادی به مطالعه‌ی ۴۷ مجسمه در ارتباط با موضوع جنگ از دوره‌ی قاجار تا ۱۳۸۹ پرداخته است (۱۳۹۵). نتایج مبین آن است که مجسمه‌های تهران را می‌توان به دو مقطع اصلی ((قاجار تا انقلاب اسلامی)) و ((انقلاب اسلامی تا ۱۳۸۹)) تقسیم نمود. در مقطع اول به علت هجوم زیاد به کشور، جنگ معنی (تهاجم) دارد و مجسمه‌ها با هدف نمایش قدرت نظامی حکومت و مفاهیم آزادی خواهی و عدالت خواهی ایجاد شده اند، مانند توپ های جنگی و پیکره سواره نظام شاه. در مقطع دوم، جنگ معنای (دفاع مقدس) یافته و مجسمه‌ها با هدف اسطوره‌سازی و قهرمان‌سازی مورد توجه قرار می‌گیرد. در این مقطع زمانی مجسمه‌های فیگوراتیو از شهدا، و مجسمه های انتزاعی از مفاهیمی چون رشادت، ایستادگی و شهادت ساخته و نصب شد.

۳_ روش تحقیق:

روش تحقیق در این پژوهش توصیفی است و اطلاعات و تصاویر به روش کتابخانه‌ای گردآوری شده است. در این مقاله به معرفی ۹ مجسمه‌ساز ایرانی و نمایش نمونه کار ایشان با موضوع اسطوره پرداخته شده است.

۴_ مجسمه‌سازی:

هنرمجسمه‌سازی خلق متفکرانه‌ی سه بعدی یک پیکر، چهره یا شیء است که به دنبال هنر سفالگری در جهان باستان به وجود آمد، این هنر با ساخت مجسمه‌های کوچک انسانی و حیوانی از جنس گل، چوب، فلز به منظور سرگرمی، نمادی از اسطوره، پادشاهان و یا قدرتمندان جامعه پیش رفت تا به خلق تندیس‌های منحصر به فرد و نقش برجسته‌های باشکوه در شاهکارهای معماری منجر شد. در ایران می‌توان از تندیس مرد اشکانی، تندیس عظیم شاپور در غار بیشاپور و مجسمه‌ها و نقش برجسته‌های باشکوه تخت جمشید به عنوان شاخصه‌های مجسمه‌سازی ایران نام برد. هنر مجسمه‌سازی در کشور ما، به مرور زمان دستخوش فراز و نشیب‌های زیادی شده است. از کاربرد دینی_اسطوره‌ای_آیینی گرفته تا ممنوع شدن ساخت آن در آغاز ورود اسلام به ایران، و شروع دوباره آن در سال‌های اخیر. ساخت تندیس‌های مشاهیر ایران از جمله موضوعاتی است که شاهد پیشرفت آن در بین مجسمه‌سازان معاصر ایران هستیم و تاریخ کهن این مرز و بوم را برای مخاطبین زنده نگه داشته است (توکلی و فنایی ۱۴۰۰) ۶.

۵_ نقش برجسته

یکی از شاخه‌های هنر مجسمه‌سازی نقش برجسته است که به صورت کاهشی (حکاکی) و افزایشی اجرا می‌شود. نقش برجسته اثر سه بعدی اجرا شده بر روی سطح (معمولا دیوار)، به نحوی که نقوش یا پیکرها تا اندازه‌ای از این سطح برون آیند. بر حسب آنکه برآمدگی حجم‌ها کم یا زیاد باشد، نقش کم برجسته یا نقش پر برجسته حاصل می‌شود (پاکباز ۱۳۹۹: ۷۲۰) ۷. از نقش برجسته‌های ارزشمند ایران از جنس سنگ می‌توان به این موارد اشاره کرد: کتیبه بیستون (کرمانشاه)، نقش برجسته‌ی نقش رستم و مجموعه‌ی تخت جمشید (شیراز)، نقش برجسته‌ی طاق بستان (کرمانشاه). از نقش برجسته‌های دوران معاصر مجموعه‌ی نقش برجسته‌های استاد رضا آزی محمدی در قزوین است که از جنس گل ساخته شده و به خلق داستان‌های شاهنامه پرداخته است.

۶_ تاریخ مجسمه سازی صدر اسلام در ایران

هنر مجسمه‌سازی در سال‌های اولیه پس از ورود اسلام منع، تحریم و متوقف شد. از آنجایی که، در ایران اسلامی مانند همه جوامعی که به تعبیر بورکهاث خدا محورند، تمامی افعال و اعمال و تجلیات حیات بهره‌مند از برکت آسمانی و الوهیت است؛

لاجرم، هنر ایرانی نیز از این قاعده پیروی می کند. در این میان، مجسمه سازی همواره جایگاهی بحث برانگیز داشته و این به علت نگرش ویژه، احکام اسلام و اخبار مربوط به سده های نخستین ظهور اسلام درباره پرداختن به تصویر است. همراه با این نگرش ویژه باید تاثیر حکومت ها، قوانین و سیاست های خاص آن ها و نیز سنت های بومی و آموخته های کهن فرهنگی ایران را مد نظر قرار داد. وجود این تفکرات و دیدگاه ها، قوانین و سیاست ها و سنت های ملی سبب گشته مجسمه سازی در هنر ایرانی- اسلامی در هنرهای مستظرفه، کاربردی و تزئینی ارائه شده و عمدتاً حضوری غیر مستقل بیابد (موسوی ۱۳۹۸: ۲- ۱).^۸

۷_ مجسمه سازی پیش از انقلاب اسلامی در ایران

نخستین مجسمه علمی ایران؛ مجسمه ی ناصرالدین شاه قاجار سوار بر اسب معرفی می شود. به دنبال پرده برداری رسمی از این اثر، برغم منع شرعی؛ فعالیت مجسمه سازی در دو دسته کلی آکادمیک و تجربی آغاز گردید. مجسمه سازی ایران که در بدو امر منحصر به ساخت تندیس پادشاهان بود، در پی بازدید از غرب و مشاهده ی پیکره های شاهان و قهرمانان، موضوع توجه آنان واقع می شود. بدین ترتیب پیگیری رسمی مجسمه سازی در ایران، توسط حکومت و در ادامه مراحل آغازین مدرنیزاسیون و خروج ایران از انزوای فرهنگی صورت می گیرد. به دنبال ایجاد نیاز و حمایت رسمی از این مقوله، تدریس مجسمه سازی در کنار برخی دیگر از رشته های هنری در مدارس، هنرستان های هنرهای زیبا و یا موزه های کشور که ایجاد آنها خود محصول شرایط این دوران است آغاز می گردد. مدرسه ی صنایع مستظرفه و موزه ی مردم شناسی (تاسیس ۱۳۱۷) جزو اولین این مدارس و موزه ها هستند. بسیاری از این مجسمه سازان مطرح ایران از نسل های مختلف مانند ابوالحسن صدیقی، علی اکبر صنعتی، علی قهاری، پرویز تناولی، ناهید سالیانی، عباس مشهدی زاده دانش آموختگان این گونه مدارس بودند (طلایی و حاتم ۱۳۹۰: ۱۵). از دیگر عوامل ذکر شده در این مقاله که بر رواج این هنر در ایران پیش از انقلاب موثر بوده است، می توان به این موارد اشاره کرد: گرایش به ارزش های غربی پس از ۱۳۲۰، رشد اقتصادی، خروج بسیاری از علاقمندان از ایران به هدف تحصیل، حضور هنرمندان و مجموعه داران خارجی و فعالیت مستمر انجمن های فرهنگی کشورهایی مانند آلمان، آمریکا، شوروی سابق و فرانسه در ایران و به طور کل گسترش اطلاعات جدید از تحولات هنر غرب، به موجود آمدن شرایط برای شکل گیری نخستین گروه های هنری، نمایشگاه ها گالری ها دوسالانه ها جوایز و بورس های هنری، امکان ارتباط با مجامع هنری بین المللی؛ تاسیس دانشکده ی هنرهای زیبا در ۱۳۱۹ و همچنین افتتاح موزه هنرهای معاصر در سال ۱۳۵۶ (همان ۱۳۹۰: ۱۶).

۸_ مجسمه سازی پس از انقلاب اسلامی در ایران

در دوره ی اول [بعد از انقلاب] که می توان از آن به دوره ی انتقال قدرت و تثبیت نظام سیاسی جدید نام برد و از ۱۳۵۷ تا ۱۳۵۹ به طول انجامید به نظر می رسد اقدام به ساخت مجسمه شهری به دلایلی وجود ندارد: ۱) شرایط ناپایدار دولت جدید (۲) ممنوعیت شرعی (۳) تلقی مجسمه به عنوان نماد حکومت پیشین؛ اما در دوره بعد (دوره ی جنگ از ۱۳۵۹ تا ۱۳۶۷) اگرچه مجسمه ی شهری، هنری نیست که به دلایلی در خدمت جنگ باشد همچون مسائل اعتقادی و شرعی، تعطیلی دانشگاه و دانشکده مجسمه سازی و زمان بر بودن مجسمه نسبت به هنرهای تجسمی دیگر همچون نقاشی دیواری، اما مجسمه هایی در خصوص انقلاب و مفاهیم شهادت ساخته می شود... در دوره ی جنگ علاوه بر این که ساخت مجسمه فیگوراتیو و واقع گرا نمادی از حکومت پیشین تلقی می شده، تشدید منع شرعی مجسمه بعد از انقلاب اسلامی باعث می شود عناصر نمادین انقلاب تعریف شوند: لاله، پرند، کیوتو (عادلون ۱۳۹۵: ۸۹-۸۸).

۹_ تحریم مجسمه سازی

تخریب مجسمه‌های پهلوی اول و دوم، همزمان با وقوع انقلاب اسلامی ایران به یکی از نمادهای بارز سرنگونی نظام پیشین بدل شد... حمایت و استفاده رژیم شاهنشاهی از مجسمه‌سازی به عنوان یک رسانه از علل این تخریب و به حاشیه راندن مجسمه‌سازی است. علاوه بر این، پس از پیروزی انقلاب اسلامی، مسئله‌ی حرام بودن مجسمه به عنوان بت در دین اسلام مطرح شد (طلایی و حاتم ۱۳۹۰). بدین صورت مجسمه‌سازی برای بار دوم در تاریخ ایران تحریم و منع شد. پس از به وجود آمدن این مسئله، بعضی مجسمه‌سازان و هنرمندان تلاش کردند که تصویر دیگری از مجسمه‌سازی ارائه بدهند و توانستند نظر مراجع را جلب کنند. در اوایل دوران انقلاب اسلامی مجسمه‌سازی دگرگون شده و تا حدودی رو به افول گذاشت. تا اینکه با برنامه‌ریزی مسوولان و شروع به کار دوباره‌ی موزه‌ی هنرهای معاصر تهران و برپایی نمایشگاه‌ها رشد کمی در این زمینه به وجود آمد و مجسمه‌سازان راهی جدید در پیش گرفتند. در این میان مجسمه‌سازان سعی در پیاده کردن این اندیشه‌های نوین در مجسمه‌سازی کردند (سوری و میراثی ۱۳۹۳).

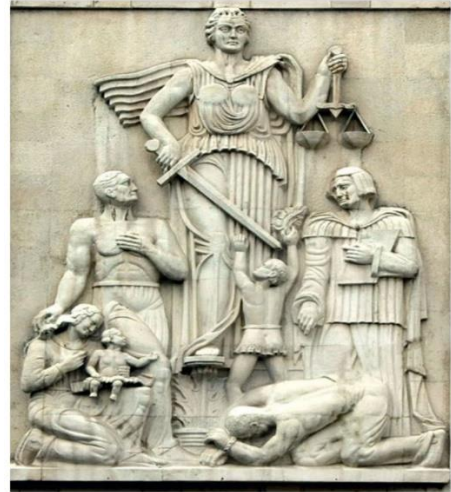
۱۰_ مجسمه سازان معاصر

علی اکبر صنعتی (بیکره ساز و نقاش ایرانی، ۱۲۹۵/۱۹۱۶ ش - ۱۳۵۸/۲۰۰۶ ش) هنرمندی مردم‌گرا که در ساخت پیکره‌های واقع نما دستی توانا داشت. در کودکی به یتیم‌خانه صنعتی در کرمان سپرده شد. در جوانی به تهران رفت و در مدرسه‌ی صنایع مستظرفه به تحصیل نقاشی و پیکره‌سازی پرداخت (۱۳۱۹-۱۳۰۷). همان سالها، اسلوب نقاشی آبرنگی را نزد [آلبرت هونمان] نقاش آلمانی مقیم ایران و روش ساخت موزاییک تصویری را نزد علی رخساز فرا گرفت... صنعتی پیکره‌هایش را غالباً از گچ می‌ساخت، سپس جزئیات چهره و جامه را به دقت نقاشی می‌کرد تا پیکره‌ها ((زنده)) به نظر آیند. موضوع کار او عمدتاً فرودستان اجتماع یا نخبگان نامدار بودند. نمونه‌هایی از آثارش: پیکره‌های کمال‌الملک (۱۳۲۵)؛ مرد بیکار؛ کودکان یتیم (۱۳۲۷)؛ سفالگر (۱۳۳۰) (پاکباز، ۱۳۹۹: ۴۲۴) (تصویر شماره ۲). مرحوم صنعتی از نخستین مجسمه‌سازان و نقاشان واقع‌گرای دوره‌ی معاصر محسوب می‌شود. او طی چند دهه فعالیت هنری تعداد زیادی مجسمه پدید آورد. در ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ و در انقلاب ۱۳۵۷ تعدادی از مجسمه‌های او تخریب شد که تا جایی که توانست به مرمت و ساخت دوباره آنها تلاش کرد. آثار او در موزه‌ی صنعتی تهران و کرمان به نمایش گذاشته شده است. فرشته‌ی عدالت از مشهورترین آثار اوست که به همراه ابوالحسن صدیقی و ارژنگ رحیم‌زاده طراحی و ساخته شد. فرشته‌ی عدالت انسان‌واره‌ای نمادین است برای اعمال اخلاقی در دستگاه عدالت. عناصر ترازو، شمیر و نگاه بی‌تفاوت (یا چشمان بسته)، از مشخصه‌های فرشته‌ی عدالت در همه فرهنگ‌ها و کشورها به‌شمار می‌رود که نشان از لزوم برقراری عدالت بی‌طرفانه است. نقش برجسته‌ی فرشته‌ی عدالت در ایران می‌تواند نماد ایزد (رشن) باشد که در اوستا ستایش شده و بر سر پل چینوت، مردم را قضاوت می‌کند. (تصویر شماره ۱).

تصویر شماره ۲- علی اکبر صنعتی ^۹<https://fa.m.wikipedia.org>

تصویر شماره ۱- مجسمه فرشته‌ی عدالت ^{۱۰}<https://fa.m.wikipedia.org>

غلامرضا ارژنگ رحیم زاده (پیکره ساز ایرانی، ۱۲۷۹ ش - ۱۳۳۸ ش). در کودکی همراه خانواده‌اش از آذربایجان شوروی به مشهد کوچید. بعداً در آکادمی کی‌یف [اوکراین] در رشته ی پیکره‌سازی آموزش دید. به ایران بازگشت و چندسالی در مدارس مشهد به تدریس هنر اشتغال داشت (۱۳۰۶-۱۲۹۹). در تهران اقامت گزید و در شهرداری به کار مشغول شد (۱۳۰۷). در مقام کارشناس بر ساخت تندیس‌های رضاشاه برای میدان‌های تهران و اصفهان نظارت کرد. جهت کسب تجربیات فنی از سوی دولت فرانسه اعزام شد و دو سالی را در آنجا گذراند. نمونه‌هایی از آثار او: پیکره ی نبرد گرشاسب با اژدها [میدان حر] (دهه ی ۱۳۱۰)؛ نقش برجسته‌های نمای خارجی کاخ دادگستری [باهمکاری ابوالحسن صدیقی و علی اکبر صنعتی (پاکباز: ۱۳۹۹: ۳۱۷-۳۱۸) (تصویر شماره ۴). تندیس نبرد گرشاسب با اژدها از معدود تندیس‌هایی است که پس از انقلاب آسیب ندید و جایجا نشد. گرشاسب نماد انسان و اژدها نماد نفس انسانی است که این صحنه نمایانگر پیروزی خیر بر شر است. (تصویر شماره ۳)

تصویر شماره ۴- غلامرضا ارژنگ زاده

تصویر شماره ۳- نبرد گرشاسب با اژدها ^{۱۱}<https://100honar.com>

^{۱۱} <https://commons.m.wikipedia.org>

ابوالحسن صدیقی (پیکره ساز، نقاش و مدرس ایرانی، ۱۲۷۶/۱۸۹۷ ش - ۱۳۷۴/۱۹۹۵ ش). شاگرد محمد غفاری [کمال الملک] و کسی که پیکره سازی حرفه ای را در ایران باب کرد. (تصویر شماره ۷). او پس از پایان دوره ی هنرآموزی در مدرسه ی صنایع مستظرفه ، برای ادامه ی تحصیل به اروپا رفت (۱۳۰۷). به مدت چهار سال در رشته ی مجسمه سازی مدرسه ی بوزار پاریس آموزش دید. در آن سال ها عمدتاً به نقاشی رنگ و روغنی و آبرنگی پرداخت. پس از بازگشت به ایران، ریاست مدرسه ی صنایع مستظرفه را بر عهده گرفت. پس از تاسیس دانشکده هنرهای زیبا به تدریس پیکره سازی در این دانشکده مشغول شد. در همان اوان، ضمن عضویت در انجمن آثار ملی (۱۳۲۹) به ساختن تندیس های مشاهیر ایران همت گماشت (پاکباز ۱۳۹۹: ۴۲۲). از جمله نمونه کارها و پیکره های او می توان به موارد زیر اشاره کرد: یادمان مفرغی نادرشاه (۱۳۳۵)، فرشته ی عدالت در کاخ دادگستری تهران (۱۳۲۳)، نقش برجسته ی سه خان رستم در زورخانه ی بانک ملی ایران (۱۳۲۵)، تندیس فردوسی در میدان فردوسی تهران (۱۳۵۰)، تندیس خیام در پارک لاله تهران (۱۳۵۴)، یعقوب لیث سوار بر اسب در میدان مرکزی زابل (۱۳۵۶) و تندیس امیرکبیر (۱۳۵۷). در سردر زورخانه ی بانک ملی تهران، روایت سه خان رستم در شاهنامه به صورت نقش برجسته ی سنگی توسط ابوالحسن صدیقی کار شده است: اسیر کردن زن جادوگر، کشتن اژدها و به بند کشیدن دیو سفید (تصویر شماره ۵). مجسمه فردوسی ساخت ابوالحسن صدیقی معروف ترین مجسمه ی فردوسی شاعر حماسه سرا در ایران است که در میدان فردوسی تهران قرار دارد. (تصویر شماره ۶)

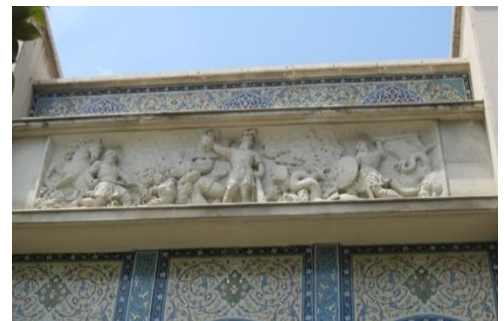
تصویر شماره ۷- ابوالحسن صدیقی^{۱۳}

<https://commons.m.wikipedia>

تصویر شماره ۶- مجسمه فردوسی^{۱۴}

<https://100honar.com.org>

تصویر شماره ۵- خان های رستم

<https://boomgard.net>^{۱۵}

ایرج محمدی (۱۳۲۴) مجسمه ساز ایرانی و عضو هیئت موسس انجمن هنرمندان مجسمه ساز ایران است. (تصویر شماره ۹) در سال ۱۳۵۲ برای تحصیل به ایتالیا می رود و لیسانس مجسمه سازی می گیرد. بیشتر شهرت او به واسطه ی طراحی و اجرای دقیق مجسمه ی کاوه ی آهنگر، مجسمه ی رفتگر و مجسمه ی امیرکبیر و مجسمه ی نی لبک زن است. همچنین بخشی از شهرت او به واسطه ی سرنوشت نامعلوم آثاری از جمله مجسمه شاه عباس، کاوه آهنگر و سهراب سپهری است که هر کدام به دلیلی برداشته شد. در سال ۱۳۹۷ مجسمه کاوه آهنگر مجدداً در میدان آزادی شهر اصفهان قرار گرفت (ویکیپدیا)^{۱۶}. (تصویر شماره ۸)

<https://fa/m/wikipedia.org>

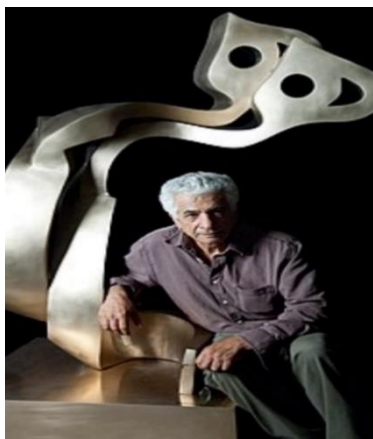
تصویر شماره ۹- ایرج محمدی

<https://fa/m/wikipedia.org>

تصویر شماره ۸- مجسمه کاوه آهنگر

پرویز تناولی: مجسمه‌ساز، نقاش، چاپگر، پژوهشگر، و هنری نویس ایرانی، (۱۳۱۶/۱۹۳۷). هنرمندی که در رویکرد نوگرایانه اش به سنت از مرزهای سقاخانه که خود یکی از بنیانگذاران آن بود، فراتر رفته و به معادل‌های بصری برای مفاهیم ادبی دست یافته است (پاکباز: ۲۴۴: ۱۳۹۹). (تصویر شماره ۱۱). از جمله آثار معروف او: ازابیه داریوش، فرهاد و آهو، دست فرهاد روی تیشه، شاعر و معشوق، هیچ خوابیده، سقوط پرنده، دیوار بر دیوار، دست‌ها، قفل و قفس را می‌توان نام برد. مجسمه‌ی دست فرهاد روی تیشه مبین دست خستگی ناپذیر فرهاد است که دائماً در حال کار است. دستی که شبانه روز تیشه می‌زده و هر بار، هزاران سنگ را پایین می‌ریخته. پنجه‌ها و انگشتان قوی داشته به طوری که آن قدر به تیشه‌اش فشار آورده که جای انگشتانش روی آن فرو رفته است. دست عاشقی که به جای تیشه زدن، می‌توانست عاشقی کند (مصاحب: ۱۴۰۰)^{۱۷}. (تصویر شماره ۱۰)

شماره ۱۱- پرویز تناولی در کنار هیچ‌های پر پیچ و تاب.

<http://vac.farhangi.sharif.edu>^{۱۷}

تصویر شماره ۱۰- دست فرهاد روی تیشه

<http://vac.farhangi.sharif.edu>

توکل اسماعیلی (مش اسماعیل) (پیکره ساز ایرانی، ۱۳۰۲ش-۱۳۷۳ش). هنرمندی مکتب ندیده بود. در دانشکده‌ی هنرهای زیبا استخدام شد (۱۳۴۰). در کارگاه مجسمه‌سازی این دانشکده علاوه بر تهیه مواد و لوازم کار دانشجویان، در کارهایی چون قالبگیری و جوشکاری نیز به آنان کمک می‌کرد. از اواسط دهه‌ی ۱۳۴۰، تصمیم گرفت برای خودش مجسمه بسازد، و با تشویق و حمایت پرویز تناولی و دیگران این کار را ادامه داد. نخستین بار، مجموعه‌ای از آثارش را در گالری سیحون تهران به نمایش گذاشت (۱۳۴۶). از آن پس، در کارنامه‌های متعدد در ایران و کشورهای دیگر شرکت داشت. نمونه‌هایی از آثارش: لحاف دوز (۱۳۵۲)، درویش (۱۳۵۵)، قالی فروش ترکمن (۱۳۷۳) (پاکباز: ۱۳۹۹: ۴۴-۴۳). (تصویر شماره ۱۳). مجسمه‌ی آهنی رستم و دیو یکی از آثار این هنرمند است که در آن هر دو مجسمه از نظر اندازه و فرم شبیه هم هستند و هر دو کلاهخود بر سر دارند. تفاوت نوع پوشش و ریزه‌کاری‌های آن نشان از پیروزی شخصیت مثبت (رستم) بر منفی (دیو) دارد. برای مثال رستم دارای ریش دو شاخ، گرز، تزیینات روی لباس و کفش ایرانی است، درحالی‌که دیو بدون کفش است. نبرد رستم و دیو در داستانهای فردوسی بسیار مورد توجه قرار گرفته و متن‌ها و آثار هنری زیادی با این موضوع خلق شده است. این موضوع می‌تواند استعاره‌ای از پیروزی وجه اهورایی انسان بر دیو درون او باشد (<http://tehranauction.com>)^{۱۸}. (تصویر شماره ۱۲)

تصویر شماره ۱۳ توکل اسماعیلی

<https://tajasomionline.ir>

تصویر شماره ۱۲ رستم و دیو

<https://tajasomionline.ir>^{۱۹}

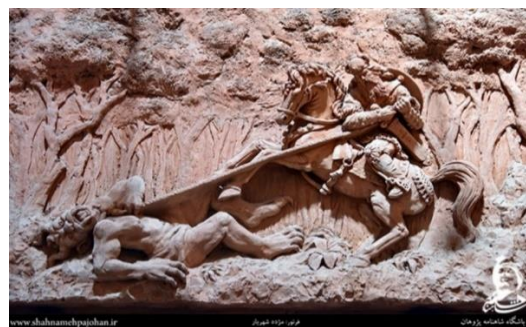
استاد «رضای محمدی» متولد ۱۳۴۵ در تهران، مجسمه‌ساز معاصر که در سرای سعدالسلطنه قزوین نمایشگاه دائمی از آثار سفالین خود برگزار کرده است، مجسمه‌هایی از جنس گل رس و موضوعات مشاهیر و اساطیر ایران باستان، قهرمانان، و شخصیت‌های شاهنامه از جمله وداع زال با سیمرغ، زاده شدن رستم، نبرد رستم و اژدها، رستم و اسفندیار، شیرین و فرهاد، کاوه آهنگر، بیژن و منیژه، سیاوش، شیر و آهو، ابن سینا و ابوریحان بیرونی و... از جمله آثاری است که در این نمایشگاه عرضه شده است (www.isna.ir/news/1397)^{۲۰}. استاد رضای محمدی هنرمند پیشکسوت تندیس‌گر از سال ۱۳۷۲ فعالیت خود را در رشته‌ی نقش‌برجسته و مجسمه‌سازی آغاز کرد. وی تاکنون موفق به ایجاد و خلق آثار زیادی شده که بسیاری از آن‌ها در سطح شهر قزوین و نمایشگاه‌های خارجی در دبی، دهلی نو، دهوک عراق، ترکیه و ... به نمایش گذاشته شده است. این هنرمند پیشکسوت هم اکنون به عنوان مدیر موزه‌ی ((آثار مجسمه‌سازی استاد ازی محمدی)) که در سال ۱۳۹۳ در سرای سعدالسلطنه

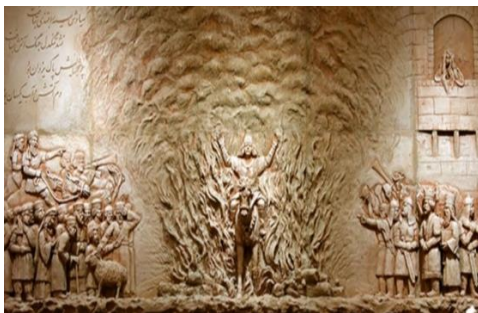
گشایش یافت، فعالیت دارد. (<http://www.qchto.ir/?p=643>). (تصویر شماره ۱۵). نبرد رستم و اسفندیار از نبردهای مورد تأکید شاهنامه است که در آثار هنری مختلف تکرار شده است. رستم با کمک سیمرغ افسانه‌ای به نقطه ضعف اسفندیار پی برده و با نیزه‌ای که از چوب مخصوص تهیه کرده به چشمان او ضربه می‌زند (تصویر شماره ۱۶). از داستان‌های معروف شاهنامه گذر سیاوش از آتش است که برای اثبات بیگناهی و پاکدامنی او انجام شد (تصویر شماره ۱۷).

تصویر شماره ۱۵-رضازی محمدی www.isna.ir/news^{۲۲}

تصویر شماره ۱۴ www.shahnamehpajohan.ir^{۲۳}

تصویر شماره ۱۷ گذر سیاوش از آتش
www.shahnamehpajohan.ir

تصویر شماره ۱۶. نبرد رستم و اسفندیار
www.shahnamehpajohan.ir

علی قصرالدشتی از دیگر مجسمه سازان بنام دوره اخیر می‌توان از علی قصرالدشتی خالق آثار زیادی در شهر شیراز و دیگر شهرها نام برد. (تصویر شماره ۲۰). از جمله آثار او مجسمه‌ی خواجوی کرمانی در ورودی شهر شیراز، آبنمای پارسه، مجسمه‌ی کوهنوردان و سردیس کریمخان زند (تصویر شماره ۱۸) است. یکی از آثار قصرالدشتی تندیس برنزی سیمرغ پرنده‌ی افسانه‌ای است که برای نمایشگاه ۲۰۲۰ دبی، به عنوان نماد ایران ساخته شده و به نمایش گذاشته شده است. (تصویر شماره ۱۹).

تصویر شماره ۱۸- کریم خان زند. تصویر شماره ۱۹- مجسمه برنزی سیمرغ اکسیو ۲۰۲۰ تصویر شماره ۲۰- علی قصرالدشتی.
^{۲۴}<https://www.instagram.com> ^{۲۵}<https://www.instagram.com> ^{۲۶}<https://www.instagram.com>

هادی عربنرمی متولد ۱۳۵۷ از دیگر مجسمه‌سازان ماهر است که از نمونه کارهای او می‌توان به مجموعه‌ی منطق الطیر او اشاره کرد. مجسمه بزرگ فردوسی شاعر نامدار ایران در جزیره کیش یکی از آثار اوست. (تصویر ۲۲)

تصویر شماره ۲۱- منطق الطیر تصویر شماره ۲۲ فردوسی ^{۲۸}<https://bartarinha.ir> تصویر شماره ۲۳- هادی عربنرمی ^{۲۷}<https://ais.ir/index>

از دیگر استادان بنام این رشته می‌توان به بانو لیلیت تریان (۱۳۰۹-۱۳۹۷)، زازه طباطبایی (۱۳۰۵-۱۳۸۶)، بهمن محمص (۱۳۸۹-۱۳۰۹) (تصویر ۲۴)، ویکتور دارش (۱۳۱۷)، سیمین اکرامی (متولد ۱۳۲۷)، طاهر شیخ‌الحکمایی (متولد ۱۳۳۳)، مرتضی نعمت‌الهی (۱۳۲۴) (تصویر ۲۵)، قدرت‌الله معماریان (متولد ۱۳۳۵) (تصویر ۲۶)، و هادی ضیاء‌الدینی (۱۳۳۵) اشاره کرد.

تصویر شماره ۲۴_ اثر بهمن محمص. تصویر شماره ۲۵- شیخ بهایی اثر مرتضی نعمت الهی. تصویر شماره ۲۶- اثر قدرت الله معماریان
^{۲۹}<http://tajasomi.ir> ^{۳۰}<http://100honar.com.org> ^{۳۱}<https://iribnews.ir>

در سال‌های اخیر در ایران، فضا برای مجسمه‌سازان باز تر شده و روز به روز به تعداد مجسمه‌سازان جوان و علاقمندان به آن افزوده می‌شود و شاهد آثار متنوعی در حوزه‌های نقش‌برجسته و مجسمه با موضوع‌های متنوع از جمله مشاهیر، فرهنگی و اجتماعی، مفهومی؛ هستیم، که با جنس‌های مختلف مثل فلز و یا ضایعات فلزی؛ موم، سنگ، گچ، فایبرگلاس، چوب، خمیر کاغذ، برنز، گِل و ... ساخته شده‌اند. در این بین شاهد آثار زیبایی هستیم، که البته درج نام تمامی هنرمندان در این نوشتار مقدور نمی‌باشد.

۱۱_ بحث و نتیجه گیری:

هنر مجسمه‌سازی در ایران مظلوم واقع شده و همواره با رویدادهای اجتماعی سیاسی حرکت کرده و بر طبق عقاید، قوانین و شرایط پذیرش جامعه پیش رفته و خود را وفق داده است. این هنر در ایران دستخوش تغییرات چشمگیری شده، از کارکرد دینی- اسطوره‌ای- آیینی و گاهی نمایش قدرت و روایت در دوران باستان گرفته، تا تجلی آن در ظروف کاربردی در صدر اسلام؛ سپس نمایش قدرت پادشاهان و جنگاوری کشور؛ تا نمایش مفاهیم ارزشی مانند ایثارگری و تجلیل از شهدا در اوایل انقلاب (دوران جنگ)؛ و سرانجام با باز شدن فضا برای هنرمندان مجسمه‌ساز به ظهور بیشتر آثار متنوع مفهومی، مدرن و مشاهیر و تزئینی انجامید. از عوامل موثر در پیشرفت و آغاز به کار دوباره‌ی مجسمه‌سازی در ایران، می‌توان به تلاش مجسمه‌سازان در بازتعریف این هنر برای مراجع مذهبی و رفع ممنوعیت شرعی، ارتباطات جهانی، برگزاری مجدد کلاس‌های آموزشی، همایش‌ها، مسابقات، نمایشگاه‌ها، کارگاه‌ها و در آخر پذیرش بهتر مخاطبین اشاره کرد.

فهرست منابع:

- [۱] پورمند، حسنعلی و موسیوند، محسن (۱۳۸۹). مجسمه سازی در فضاهای شهری. نشریه ی هنرهای زیبا-هنرهای تجسمی، شماره ۲، (۴۴) ۵۸-۵۱.
- [۲] سوری، الف و مراثی، م (۱۳۹۳). مطالعه ی سیر تحول مجسمه سازی در ایران بین سالهای ۱۳۵۷ تا ۱۳۹۰. پایان نامه ی کارشناسی ارشد، دانشگاه شاهد، دانشگاه هنر.
- [۳] قائلی، زینب؛ شفیعی سرارودی، مهرنوش و قربانی، شعبانعلی. (۱۳۹۹). مطالعه ی موضوعی و محتوایی مجسمه های زنانه در شهر تهران. نشریه هنرهای زیبا، هنرهای تجسمی، (۱) ۲۵، (۱) ۱۲۴-۱۰۹.
- [۴] طلائی، مینا و حاتم، غلامعلی (۱۳۹۰). سیر تحول مجسمه سازی ایران. مجله نقش مایه، سال چهارم (۳)، ۲۶-۱۵.
- [۵] عادلوند، پیوند (۱۳۹۵). جنگ و مجسمه های شهری تهران از واقعیت عینی تا امر ذهنی. فصلنامه منظر ۸ (۳۴)، ۹۳-۸۲.
- [۶] توکلی، زحل و فنایی، زهرا (۱۴۰۰). بررسی مفهوم نگاه در مجسمه های معاصر و تاثیر آن بر مخاطب، کنفرانس ملی معماری، عمران، شهرسازی و افق های هنر اسلامی در بیانیه گام دوم انقلاب، تبریز.
- [۷] پاکباز، رویین (۱۳۹۹). دایره المعارف هنرچاپ دوم، تهران: فرهنگ معاصر.
- [۸] موسوی خامنه، زهرا (۱۳۹۸). تاریخ هنر ایران در دوره ی اسلامی: مجسمه سازی (برگرفته از صنایع دستی)، چاپ سوم، نشر سمت: تهران، ۱-۲.

[۹] https://fa.m.wikipedia.org/wiki/علی_اکبرصنعتی

[۱۰] https://fa.m.wikipedia.org/wiki/Justice_Statue_Iran.jpg

[۱۱] <https://commons.m.wikipedia.org> غلامرضا رزنگ زاده

[۱۲] <https://100honor.com> نبرد گرشاسب با اژدها

[۱۳] <https://commons.m.wikipedia> (ابوالحسن صدیقی)

[14] <https://100honor.com.org> (مجسمه فردوسی)

[۱۵] <https://boomgardi.net/magazineDetail/1829>

[۱۶] https://fa.m.wikipedia.org/wiki/یرج_محمدی

[۱۷] <https://vac.farhangi.sharif.edu/parvis-tanavoli/> (مصاحب ۱۴۰۰)

[۱۸] <https://tehranauction.com/auction/tavakol-esmaili-1923-1994-3/>

[۱۹] <https://tajasomionline.ir/Artist/Tavakol-Esmaili>

[۲۰] www.isna.ir/news_1397.

[۲۱] <http://www.qchto.ir/?p=643>

2nd.International Conference on Architecture, Civil Engineering,
Urban Development, Environment and Horizons of Islamic Art
in the Second Step Statement of the Revolution

Tabriz Islamic Art University / 27 May. 2022

[۲۲] www.isna.ir/news رضاآزی محمدی

[۲۳] www.shahnamehpajohan.ir

[۲۴] https://www.instagram.com/p/CYCUulNMYxa/?utm_medium=share_sheet

[۲۵] https://www.instagram.com/p/BQXuckfhaVt/?utm_medium=share_sheet

[۲۶] https://www.instagram.com/p/CUm8Lsvvwbd/?utm_medium=share_sheet

[۲۷] <https://www.ais.ir/index.php> تاریخ دسترسی ۱۴۰۰-انجمن مجسمه سازان ایران_ هادی عربنرمی

[۲۸] <https://www.bartarinha.ir/fa/news/1119249/> (اردیبهشت ۱۴۰۰)

[۲۹] <https://tajasomi.ir/fa/pages/newsdetail/22762> (تاریخ انتشار ۱۳۹۶)

[۳۰] <https://iribnews.ir/fa/news/3086718> (انتشار ۱۴۰۰) تاریخ

[۳۱] <http://100honar.com/info/2017> مجسمه سازان معروف ایران-بهمن محمص